

УДК 37.018.3:316.362]:316.614-053.2](045)
DOI 10.31499/2618-0715.1(12).2024.305338

**СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДИТИНИ В УМОВАХ
ДИТЯЧОГО БУДИНКУ СІМЕЙНОГО ТИПУ**

Коляда Наталія Миколаївна, докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID 0000-0001-7743-7831

E-mail: Koliada_n@ukr.net

Коляда Тетяна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ORCID 0000-0002-9202-1196

E-mail: tetianakoliada@ukr.net

Коляда Наталія Ігорівна, здобувачка ОС «бакалавр» (231 Соціальна робота), Уманський державний педагогічний університет

ORCID 0009-0001-6263-8814

E-mail: nata_koliada25@ukr.net

У статті на основі аналізу теорії і практики охарактеризовано особливості соціалізації дитини в умовах дитячого будинку сімейного типу.

Розвиток сімейних форм виховання, вирішення проблеми соціалізації дитини в умовах дитячого будинку сімейного типу – надактуальні міждисциплінарні завдання сучасної соціальної політики держави, потреба цивілізованого суспільства та людської моралі. Означені життєво важливі аргументи зумовлюють потребу щодо пошуку та реалізації альтернативних заходів та інноваційних підходів у сімейній політиці, соціальній сфері, що є предметом подальших досліджень.

Ключові слова: соціалізація, дитинство, дитячий будинок сімейного типу, соціальна сімейна політика, альтернативні форми соціального захисту дитинства, сімейні форми виховання, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, інновації, благодійна діяльність.

**SOCIALIZATION OF THE CHILD IN THE CONDITIONS
FAMILY-TYPE CHILDREN'S HOME**

Koliada Natalia, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of Social Pedagogy and Social Work Department, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ORCID 0000-0001-7743-7831

E-mail: Koliada_n@ukr.net

Koliada Tetiana, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of Social Pedagogy and Social Work Department, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ORCID 0000-0002-9202-1196

E-mail: tetianakoliada@ukr.net

Koliada Natalia, Bachelor's degree (231 Social work), Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ORCID 0009-0001-6263-8814

E-mail: nata_koliada25@ukr.net

The article, based on the analysis of theory and practice, characterizes the features of a child's socialization in the conditions of a family-type orphanage.

The peculiarity of the modern stage of society's development, the contradictions of social relations, the negative effects on the social development of the individual require a deep rethinking of the mission of institutions for the socialization of children in order to create favorable conditions for their social development in modern realities.

Today, questions regarding the practical implementation of provisions declared in state documents that define family policy in Ukraine remain partially unresolved. In particular, alternative forms of social protection and family arrangement for orphans – forms of care for children who for certain reasons cannot live with their biological parents (establishment of custody and care, placement in foster families, family-type children's homes, foster families, children's institutions with living conditions close to family ones (National strategy for reforming the system of institutional care and upbringing of children for 2017–2026).

In modern realities, in conditions of priority attention to each child, one of the important tasks of the state family policy is to solve the problem of orphanhood. First of all, the social phenomenon of orphanhood violates one of the basic rights of the child – the right to family upbringing and parental care, proclaimed by the UN Convention on the Rights of the Child.

The system of state guardianship of orphans and children deprived of parental care, created for decades, was oriented towards collective forms of child rearing. As a result, the format of social education (in particular, in traditional orphanages) has acquired a number of negative features, first of all, regarding the process of child socialization: children who grow up outside the family adapt much worse in society, as a rule, find it difficult to navigate the role hierarchy social ties, etc.

Ukrainian and foreign experience of caring for orphans and children deprived of parental care show that it is family forms of care that are the most effective in various aspects – educational, social, economic.

The development of family forms of upbringing, solving the problem of child socialization in the conditions of a family-type orphanage are topical interdisciplinary tasks of the state's modern social policy, the need for a civilized society and human morality. The identified vital arguments determine the need to find and implement alternative measures and innovative approaches in family policy and the social sphere, which is the subject of further research.

Key words: *socialization, childhood, family-type orphanage, social family policy, alternative forms of social protection of childhood, family forms of education, orphans, children deprived of parental care, innovations, charitable activities.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Своєрідність сучасного етапу розвитку суспільства, суперечність соціальних відносин, негативні впливи щодо соціального розвитку особистості вимагають глибокого переосмислення місії інститутів соціалізації дітей з метою створення сприятливих умов для їхнього соціального розвитку в сучасних реаліях.

Соціально необхідною умовою щодо становлення і розвитку дитини в суспільстві є соціальний захист прав дитинства. Так, станом на серпень 2023 р. в Україні налічувалося близько 70 000 дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей-сиріт: сиріт – 31 %, а також діти, вилучені з сімей з різних причин (сімейне насильство, алкоголізм чи наркоманія батьків, тощо; 48,5 тисячі таких дітей (69 %) виховують родичі, 16 тисяч (23 %) перебувають у прийомних сім'ях або в дитячих будинках сімейного типу, і лише 5,5 тисяч дітей (8 %) виховуються в інтернатах [18].

Однак, сьогодні невіршеними частково залишаються питання щодо практичної реалізації положень, задекларованих у державних документах, які визначають сімейну політику в Україні. Зокрема, альтернативних форм соціального захисту та сімейного влаштування сиріт – «форми догляду за дітьми, які з певних причин не можуть проживати з біологічними батьками (установлення опіки та піклування, улаштування в прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, патронатні сім'ї, дитячі заклади з умовами проживання, наближеними до сімейних» [11] (Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 рр.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасному науково-практичному дискурсі питання соціальної політики, прав дитини, захисту дитинства, сімейних форм виховання, знайшли відображення у працях О. Антонової-Турченко, О. Безпалько, А. Богуш, Л. Волинець, І. Іванової, Н. Єршової, А. Капської, Н. Комарової, І. Пеші, І. Рогальської-Яблонської та ін. науковців, теоретиків і практиків. Заслужують на увагу також наукові та теоретико-практичні розробки Українського інституту соціальних досліджень (Державного інституту сімейної та молодіжної політики) [2; 14; 16]. Науковці, теоретики і практики однак в думці щодо необхідності удосконалення політики щодо влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування шляхом пошуку і впровадження нових альтернативних форм соціального захисту дитинства.

Мета статті – на основі аналізу теорії і практики охарактеризувати особливості соціалізації дитини в умовах дитячого будинку сімейного типу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дослідження проблеми соціалізації дитини в умовах дитячого будинку сімейного типу потребує, насамперед, дефінітивного аналізу ключових понять.

Насамперед, наведемо приклади визначення поняття «соціалізація»:

– «процес послідовного входження індивіда в соціальне середовище, що супроводжується засвоєнням та відтворенням культури суспільства, внаслідок взаємодії людини зі стихійними та цілеспрямовано створюваними умовами життя на всіх її вікових етапах» [1, с. 23] (навчальний посібник «Соціальна педагогіка в схемах і таблицях», укладач О. Безпалько);

– «взаємозумовлений процес взаємодії людини і соціального середовища, який передбачає її включення до системи суспільних відносин шляхом засвоєння соціального досвіду, і самостійного відтворення цих відносин, у ході яких формується унікальна, неповторна особистість» [4] (А. Капська, «Енциклопедія освіти», 2008);

– «процес становлення особистості як суспільної істоти, під час якого складаються різноманітні зв'язки особистості із суспільством, засвоюються орієнтації, цінності, норми, відбувається розвиток особистісних властивостей, формуються активність та цілісність особистості, набувається соціальний досвід, що нагромаджений людством за весь період розвитку» [4] (М. Лукашевич, «Енциклопедія освіти», 2008);

– «двосторонній взаємозумовлений процес взаємодії людини й соціального середовища, засвоєння та активного відтворення людиною соціокультурного досвіду (знань, цінностей, норм, традицій, зразків поведінки, визнаних у суспільстві), внаслідок чого відбувається її становлення та розвиток як соціального індивіда» [5, с. 934] (Ж. Петрочко, Т. Спіріна, «Енциклопедія освіти», 2021).

В контексті предметного поля нашого дослідження наступною дефініцією, що потребує змістовного аналізу, є поняття «дитинство» – соціально-педагогічний феномен, фактор створення нового світового порядку, невід'ємна частина способу життя та культури людства; соціальне явище, яке визначає роль, місце і становище дітей у державі і суспільстві, стан та рівень ставлення дорослих до дітей, створення достатніх і

справедливих умов для виживання та розвитку дітей, для захисту їхніх прав шляхом формування та реалізації адекватної соціальної політики держави.

Дитинство – своєрідний етап у розвитку людини, віковий період, який характеризується якісними особливостями психічних процесів та характерним типом провідної діяльності. Поряд з цим дитинство – це самоцінний, унікальний та фундаментальний період у розвитку людини, яка «...володіє свободою «бути» і «стати», правом бути зрозумілою і прийнятою іншими, здатністю приймати і розуміти інших, здійснювати відповідальний вибір, будувати свої відносини з дорослими не як зі своїми «господарями» і «менторами», а як з рівноправними, хоча і не однаковими, партнерами по життю» [14, с. 74]. За словами В. Сухомлинського, що дитинство – «...найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самотутнє неповторне життя» [17, с. 15].

З-поміж різноаспектних визначень поняття дитинства ми обрали такі:

– «складний багатовимірний феномен, який, маючи біологічну основу, опосередковується різними соціально-культурними факторами. Як особливий соціальний феномен дитинство носить конкретно-історичний характер. У різні історичні періоди розвитку суспільства воно мало різне трактування, зміст і структуру, при цьому різним було і ставлення дорослих до дитинства» [14, с. 73] (І. Рогальська-Яблонська);

– «період народження і становлення особистості з її майбутніми духовними і моральними цінностями, період пізнання соціуму і її величності Людини; відкриття дитиною царини життя на планеті Земля в усьому його розмаїтті, з усіма позитивними і негативними проявами; це перші кроки навчання; це жадоба знань, це перші радощі, перші розчарування і перші сльози... Це нарешті фундамент становлення громадянина і патріота своєї країни» [2, с. 92] (А. Богуш);

– «соціокультурний прошарок суспільства з притаманними йому культурними вимогами, традиціями, нормами та правилами, які існують у межах цієї вікової групи» [5, с. 229] (Н. Гавриш, «Енциклопедія освіти», 2021).

Тому, в сучасних реаліях в умовах пріоритетності уваги до кожної дитини одне із важливих завдань державної сімейної політики – вирішення проблеми сирітства. Насамперед, соціальне явище сирітства порушує одне з базових прав дитини – право на сімейне виховання й батьківську турботу, проголошених Конвенцією ООН про права дитини.

Однак, десятиліттями створена система державної опіки над дітьми-сиротами й дітьми, позбавленими батьківського піклування була орієнтована на колективні форми виховання дітей. Як наслідок, формат суспільного виховання (зокрема, в традиційних дитячих будинках) набув цілу низку негативних рис, насамперед, щодо процесу соціалізації дитини: діти, які ростуть поза сім'єю, значно гірше адаптуються в соціумі, як правило, важко орієнтуються в рольовій ієрархії соціальних зв'язків, тощо.

Український та зарубіжний досвід опіки над дітьми-сиротами й дітьми, позбавленими батьківської турботи, свідчать, що саме сімейні форми опіки є найбільш ефективними у різних аспектах – виховному, соціальному, економічному [20, с. 80].

У нормативно-правовому полі соціальний захист дітей регулює ціла низка документів, основними з яких є: Декларація прав дитини; Конвенція ООН про права дитини (ратифікована Україною в 1991 р.); Конституція України; Сімейний кодекс України; Закон України «Про освіту»; Закон України «Про охорону дитинства»; та ін. [8].

Відповідно до Сімейного кодексу України та Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005, зі змінами) встановлено такі форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: усиновлення; встановлення опіки

чи піклування; прийомна сім'я; дитячий будинок сімейного типу; установи для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [7].

Пріоритетними формами влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, визнано сімейні форми, зокрема, дитячий будинок сімейного типу – «окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або самотньої особи, яка не перебуває в шлюбі, для забезпечення сімейним вихованням та спільного проживання не менш як п'яти дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування... Загальна кількість дітей, включно з рідними, у такій сім'ї не може перевищувати десяти осіб» [7] («Положення про дитячий будинок сімейного типу»).

Організаційні особливості дитячого будинку сімейного типу визначено «Положенням про дитячий будинок сімейного типу» (затверджене Постановою Кабінету Міністрів України № 564 від 26.04.2002, зі змінами):

– «метою дитячого будинку сімейного типу є забезпечення належних умов для виховання в сімейному оточенні дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;

– особи, які створили дитячий будинок сімейного типу, отримують статус батьків-вихователів, а діти – статус вихованців;

– батьками-вихователями можуть бути повнолітні та працездатні особи, які перебувають у шлюбі або одинока особа, яка не перебуває у шлюбі (які відповідають певним умовам);

– на влаштування дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, в дитячий будинок сімейного типу потрібна згода дитини, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити;

– діти перебувають у дитячому будинку сімейного типу до досягнення 18-річного віку, а в разі продовження навчання у закладі загальної середньої освіти, за денною формою навчання у закладі професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти – до 23 років або до закінчення відповідних закладів освіти» [12; 19].

В умовах війни було прийняте рішення щодо затвердження спрощеної процедури влаштування дітей в прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу, передбачену постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану» [13].

Кожна дитина потребує опіки, захисту, розуміння та підтримки – від батьків, громади, держави та державної політики у сфері охорони дитинства в Україні: «Адже діти, чий батьки померли або в силу різних обставин не можуть виконувати свої обов'язки, також потребують родинного тепла і виховання. А особливо маємо сумний результат страшної війни: тисячі дітей залишилися сиротами, втратили піклувальників чи опікунів, стикнулися з жахіттями війни, загубилися під час бомбардувань, евакуації з зон бойових дій, зникли безвісти, насильно вивезені на територію країни-агресора та не знають нічого про своїх батьків» [3, с. 46].

Загальна ситуація щодо сирітства в Україні та сучасні соціальні реалії актуалізують потребу щодо розвитку державної соціальної політики, спрямованої на подолання такої ситуації та створення сприятливих можливостей для кожної дитини, зокрема щодо родинного виховання. Вирішення питання влаштування дітей без батьківського піклування набуває розвитку, про що свідчить, зокрема, статистика динаміки розвитку дитячих будинків сімейного типу в Україні. Станом на 26.09.2023 р. – 1 314 дитячих будинків сімейного типу, в яких проживало 9 084 дитини. Наразі 15 697 дітей перебувають на обліку з усиновлення. Усі вони мріють про сім'ю. І ДБСТ – чудовий спосіб

її подарувати (сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини) [19].

Однак, як свідчить практика, діяльність дитячих будинків сімейного типу зіштовхується з багатьма проблемами: особливості розвитку кровних дітей в умовах прийомної сім'ї, їхнє емоційно-особистісне благополуччя й розвиток; проблема входження прийомних дітей в сім'ю, коли тривалість процесу передбачає перебудову стосунків у сім'ї, зміну соціально-психологічних ролей у сім'ї; проблеми шлюбних стосунків; та ін. [20, с. 81–82].

Подолання таких проблем – завдання державного та громадського сектору соціального захисту у сфері захисту дитинства. Потреба реформування системи закладів соціальної опіки, створення спеціального офісу, створення системи дитячих будинків сімейного типу, залучення зарубіжних інвесторів – надзавдання демократичної держави [6].

Захист українських дітей в умовах війни – постійні питання для обговорень під час міжнародних та національних форумів, зокрема, Національного форуму «Родина для кожної дитини» (1 червня 2023 р.), співorganizаторами та учасниками якого стали Офіс уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Міністерство освіти і науки України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство охорони здоров'я України та ЮНІСЕФ [16].

Створення сімейних форм виховання – першочергове питання громадських структур, діяльність яких спрямована на соціальний захист дитинства. З-поміж інших – Фондація першої леді України О. Зеленської. Зокрема, у межах проєкту «Адреса дитинства» з будівництва дитячих будинків сімейного типу, будинків для великих прийомних родин із прифронтових регіонів [9].

Соціальна потреба у створенні та супроводі альтернативних заходів, інноваційних підходів у сімейній політиці, соціальній сфері викликала появу інноваційних ресурсів, таких як «Help to family-type children's homes» (Допомога дитячим будинкам сімейного типу) [21], та ін.

Справа організації та функціонування дитячих будинків сімейного типу – не нова. Україна має досвід створення таких альтернативних форм сімейної опіки. Однак, в сучасних реаліях, в умовах російської військової агресії, соціально-економічних та суспільно-політичних викликів актуальними залишаються питання соціального захисту дітей та надання їм можливостей повноцінного розвитку і родинного затишку.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Розвиток сімейних форм виховання, вирішення проблеми соціалізації дитини в умовах дитячого будинку сімейного типу – надактуальні міждисциплінарні завдання сучасної соціальної політики держави, потреба цивілізованого суспільства та людської моралі. Означені життєво важливі аргументи зумовлюють потребу щодо пошуку та реалізації альтернативних заходів та інноваційних підходів у сімейній політиці, соціальній сфері, що є предметом подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 134 с.
2. Богущ А. М. Парадигма дитинства у контексті розвитку особистості дошкільника. *Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г. Сковороди* : Науково-теоретичний часопис. Переяслав-Хмельницький, 2003. С. 92–99.
3. Грабовська Г. М., Белуга Ю. М. Особливості влаштування дітей до дитячих будинків та прийомних сімей під час воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. С. 46–50. URL: https://www.researchgate.net/publication/362895709 Peculiarities_of_arrangement_of_childr

- [en in orphans and foster families during martime](#) (дата звернення: 18.03.2024)
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
 5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2-е вид. 2021. 1144 с.
 6. Європейська комісія допоможе Україні у створенні системи дитячих будинків сімейного типу – Володимир Зеленський. URL: <https://www.president.gov.ua/news/yevropejska-komisiya-dopomozhe-ukrayini-u-stvorenni-sistemi-80733> (дата запиту: 03.01.2024)
 7. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005, зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (дата запиту: 12.03.2024)
 8. Закон України «Про охорону дитинства». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата запиту: 10.01.2024)
 9. Зеленська ініціює проєкт дитячих будинків сімейного типу та розраховує на допомогу будівельних компаній. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/885164.html> (дата запиту: 04.02.2024)
 10. Коляда Наталія, Коляда Тетяна. Дитячий будинок сімейного типу в системі соціального захисту прав дитинства. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2023. Вип.2 (11). С. 58–64.
 11. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 рр. URL: <https://www.kmu.gov.ua/pras> (дата звернення: 18.03.2024)
 12. Положення про дитячий будинок сімейного типу. Постанова Кабінету Міністрів України № 564 від 26.04.2002, зі змінами. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text> (дата запиту: 08.01.2024)
 13. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану: Постанова від 22 березня 2022 р. № 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.03.2024)
 14. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід: Монографія. Київ : Міленіум, 2008. 400 с.
 15. Родина для кожної дитини: національний форум до дня захисту дітей. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/rodina-dlya-kozhnoyi-ditini-nacionalnij-forum-do-dnya-zahistu-ditej> (дата запиту: 12.03.2024)
 16. Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування. Л.С. Волинець, Н.М. Комарова, О.Г. Антонова-Турченко, І.Б. Іванова, І.В. Пеша. К. : Укр. ін-т соц. дослідж, 1998. 120 с.
 17. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти т. Т. 3. / Сухомлинський В.О. Київ : Рад. школа, 1977. 670 с.
 18. Черга за дітьми: чому інтернати не мають шансів. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/society/2023-09-24/ochered-za-detmi-pochemu-u-internatov-net-shansov/54118> (дата запиту: 02.03.2024)
 19. Як створити дитячий будинок сімейного типу: вимоги до батьків-вихователів. Фонд Рінат Ахметов. URL: <https://akhmetovfoundation.org/rinat-ahmetov-dityam/advice/yak-stvority-dytyachyy-budynok-simeynogo-typu-vymogy-do-batkiv-vyhovateliv> (дата запиту: 04.03.2024)
 20. Koliada Natalia. Family-type children's home as an alternative form of childhood social protection. *Інноватика у вихованні*. 2023. Випуск 18. С. 76–85.
 21. Help to family-type children's homes. URL: <https://centersocial.org/en/projects/help-to-family-type-childrens-homes/> (дата запиту: 18.03.2024)

REFERENCES

1. Bezpalko O. V. Sotsialna pedahohika v skhemakh i tablytsiakh. Navchalnyi posibnyk. Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury, 2003. 134 s.
2. Bohush A. M. Paradyhna dytynstva u konteksti rozvytku osobystosti doshkilnyka. Humanitarnyi visnyk Pereiaslav-Khmelnyskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni H. Skovorody : Naukovo-teoretychnyi chasopys. Pereiaslav-Khmelnyskyi, 2003. S. 92–99.

3. Hrabovska H. M., Beluha Yu. M. Osoblyvosti vlashtuvannia ditei do dytiachykh budynkiv ta pryiomnykh simei pid chas voiennoho stanu. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. S. 46–50. URL: https://www.researchgate.net/publication/362895709_Peculiarities_of_arrangement_of_children_in_orphans_and_foster_families_during_martime (data zvernennia: 18.03.2024)
4. *Entsyklopediia osvity / Akad. ped. nauk Ukrainy*; holovnyi red. V.H. Kremen. Kyiv : Yurinkom Inter, 2008. 1040 s.
5. *Entsyklopediia osvity / Akad. ped. nauk Ukrainy*; holovnyi red. V.H. Kremen. Kyiv : Yurinkom Inter, 2-e vyd. 2021. 1144 s.
6. Yevropeiska komisiia dopomozhe Ukraini u stvorenni systemy dytiachykh budynkiv simeinoho typu – Volodymyr Zelenskyi. URL: <https://www.president.gov.ua/news/yevropejska-komisiya-dopomozhe-ukrayini-u-stvorenni-sistemi-80733> (data zapytu: 03.01.2024)
7. Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia orhanizatsiino-pravovykh umov sotsialnoho zakhystu ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia» (2005, zi zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (data zapytu: 12.03.2024)
8. Zakon Ukrainy «Pro okhoronu dytynstva». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (data zapytu: 10.01.2024)
9. Zelenska initsiiuie proiekt dytiachykh budynkiv simeinoho typu ta rozrakhovuie na dopomohu budivelnykh kompanii. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/885164.html> (data zapytu: 04.02.2024)
10. Koliada Nataliia, Koliada Tetiana. Dytiachyi budynok simeinoho typu v systemi sotsialnoho zakhystu prav dytynstva. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita*. 2023. Vyp.2 (11). S. 58–64.
11. Natsionalna stratehiia reformuvannia systemy instytutsiinoho dohliadu ta vykhovannia ditei na 2017–2026 rr. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas> (data zvernennia: 18.03.2024)
12. Polozhennia pro dytiachyi budynok simeinoho typu. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 564 vid 26.04.2002, zi zminamy. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text> (data zapytu: 08.01.2024)
13. Pro vnesennia zmin do deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy shchodo zakhystu prav ditei na period nadzvychainoho abo voiennoho stanu: Postanova vid 22 bereznia 2022 r. № 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 18.03.2024)
14. Rohalska I. P. *Sotsializatsiia osobystosti u doshkilnomu dytynstvi: sutnist, spetsyfika, suprovid: Monohrafiia*. Kyiv : Milenium, 2008. 400 s.
15. Rodyna dlia kozhnoi dytyny: natsionalnyi forum do dnia zakhystu ditei. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/rodina-dlya-kozhnoyi-ditini-nacionalnij-forum-do-dnya-zahistu-ditej> (data zapytu: 12.03.2024)
16. *Sotsialne syritstvo v Ukraini: ekspertna otsinka ta analiz isnuiuchoi v Ukraini systemy utrymanna ta vykhovannia ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia*. L.S. Volynets, N.M. Komarova, O.H. Antonova-Turchenko, I.B. Ivanova, I.V. Piesha. Kyiv : Ukr. in-t sots. doslidzh, 1998. 120 s.
17. Sukhomlynskyi V.O. *Vybrani tvory: V 5-ty t. T. 3.* / Sukhomlynskyi V.O. K. : Rad. shkola, 1977. 670 s.
18. Cherha za ditmy: chomu internaty ne maiut shansiv. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/society/2023-09-24/ochered-za-detmi-pochemu-u-internatov-net-shansov/54118> (data zapytu: 02.03.2024)
19. Yak stvoryty dytiachyi budynok simeinoho typu: vymohy do batkiv-vykhovateliv. Fond Rinat Akhmetov. URL: <https://akhmetovfoundation.org/rinat-ahmetov-dityam/advice/yak-stvoryty-dytyachyy-budynok-simeynogo-typu-vymogy-do-batkiv-vyhovateliv> (data zapytu: 04.03.2024)
20. Koliada Natalia. Family-type children's home as an alternative form of childhood social protection. *Innovatyka u vykhovanni*. 2023. Vypusk 18. S. 76–85.
21. Help to family-type children's homes. URL: <https://centersocial.org/en/projects/help-to-family-type-childrens-homes/> (data zapytu: 18.03.2024)